

ДЕРЖАВНА СІМЕЙНА ПОЛІТИКА ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

У статті досліджуються засади державної сімейної політики та проблеми її формування в Європейському Союзі. Приділено увагу сутності, змісту, предметному спрямуванню, завданням, співвідношенню сімейної політики з іншими напрямками державної політики. Досліджується роль демографічних явищ у формуванні сімейної політики, аналізуються проблеми ефективності, концептуальні та практичні аспекти сімейної політики в ЄС.

Ключові слова: державна сімейна політика, сім'я, засади державної сімейної політики, криза інституту сім'ї, демографічна криза, Європейський Союз.

В статье исследуются основы государственной семейной политики и проблемы ее формирования в Европейском Союзе. Внимание уделено сущности, содержанию, предметной направленности, заданиям, соотношению семейной политики с другими направлениями государственной политики. Исследуется роль демографических факторов в формировании семейной политики, анализируются проблемы эффективности, концептуальные и практические аспекты семейной политики в ЕС.

Ключевые слова: государственная семейная политика, семья, основы государственной семейной политики, кризис института семьи, демографический кризис, Европейский Союз.

The article is devoted to the principles of state family policy and problems of formation of the European Union. Attention is paid to the substance, object orientation, task ratio of family policy in other areas of public policy. The role of demographic events in shaping family policy, analyzes the problems of performance, conceptual and practical aspects of family policy in the EU.

Key words: state family policy, family, family principles of state policy, the crisis of the family, demographic crisis, European Union.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Сім'я відіграє надзвичайно важливу роль як у житті окремої людини, так і в цілому в державі та суспільстві. Саме з сім'єю пов'язане народження, виховання, соціалізація дітей, становлення людини як громадянина та особистості. Від виконання цих та інших, пов'язаних із сім'єю функцій, залежить і якість людських ресурсів, і перебіг соціально-економічних процесів, і національна безпека, і ефективність державного управління в цілому.

Проблеми стану інституту сім'ї та формування сімейної політики у Євросоюзі широко висвітлюються сьогодні і в офіційних документах, і в засобах масової інформації, є предметом пильної уваги широких кіл громадськості, представників влади, політиків і науковців. Дискусія точиться навколо питань, пов'язаних з оцінкою демографічних показників як кризових, пошуком шляхів вирішення депопуляційних явищ у цій сфері, в тому числі, за допомогою формування адекватної і ефективної сімейної політики. Це зумовлює актуальність дослідження державної сімейної політики, спрямованої на виконання сім'єю всіх її завдань та функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сутність, зміст, напрями та роль державної сімейної політики розглядаються в працях вітчизняних вчених С. Вакулєнко, Г. Кришталь, Л. Кулачок, Л. Мельничук,

А. Мішина, С. Ничипоренко, Ю. Підлісного, І. Семенець-Орлової, Л. Слюсар, І. Чеховської; російських науковців А. Антонова, І. Белобородова, А. Богаєвської, В. Вишневіського, С. Дармодехіна, Г. Клімантової, В. Медкова, А. Пьянова. Напрями, можливості та інструменти сімейної політики та вплив на їх формування демографічних чинників у країнах-членах Європейського Союзу досліджується в роботах Г. Сінна, А. Тиндік, С. Блума, Д. Блума, С. Каннінга, А. Калвій, А. Готьє. Проблемні питання стану інституту сім'ї в ЄС висвітлюються в роботах Дж. Бьюкенена, К. Брукс, Н. Ботєва, М. Живковіца, Д. Попенос, А. Вебера, В. Лутц, П. Макдональда, Т. Сobotка.

Постановка завдання. Метою статті є визначення засад державної сімейної політики та основних проблем її формування в країнах Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мету, завдання і в цілому зміст державної сімейної політики визначають її світоглядні основи – концепція. Саме від концептуального, ідейного розуміння державної сімейної політики залежить безпосередній, практичний зміст її напрямів, завдань, принципів, а звідси – і наповненість державно-правових актів, механізмів, програмних документів, характер діяльності державних органів у відповідній сфері.

Державна сімейна політика визначається як цілеспрямована діяльність, спрямована на розвиток сімейно-шлюбних відносин, створення умов для повноцінного та успішного виконання сім'єю своїх основних функцій, задоволення потреб та інтересів сімейних [1, с. 514]. Логічно, що завдання сімейної політики пов'язані з функціями сім'ї, це створення всебічних умов для реалізації сім'єю репродуктивної функції; вплив соціальної політики на здійснення сім'єю виховної функції; створення сприятливих можливостей для реалізації сім'єю економічної функції; сприяння здійсненню сім'єю господарсько-побутової функції; забезпечення соціальних умов для реалізації сім'єю функції проведення дозвілля. Тобто сімейна політика визначена за функціональною ознакою – як спрямована особливим чином діяльність.

Подібне тлумачення міститься в демографічному понятійному словнику, де сімейна політика визначається як цілеспрямована діяльність державних органів та інших соціальних інститутів у сфері укріплення сім'ї, оптимізації виконання нею своїх функцій і покращення умов життєдіяльності; стратегічні напрями сімейної політики визначаються її цілями, причинами і наслідками негативних тенденцій у функціонуванні сім'ї. Конкретні заходи сімейної політики визначаються в межах стратегічних напрямів з урахуванням економічних, організаційних та інших можливостей реалізації [2, с. 271]. Варто відмітити, що тут підкреслена зумовленість сімейної політики її цілями, тобто, іншими словами, її концептуальною, ідеологічною, світоглядною основою, прийнятою в державі та суспільстві.

Сімейна політика перетинається і має багато спільного із іншими напрямками державної політики у сферах державного управління і суспільного життя. В першу чергу це стосується соціальної політики, яку, на думку автора цієї роботи, можна визначити як систему заходів інститутів суспільно-політичного життя, спрямованих на забезпечення оптимального розвитку соціальної сфери, підвищення добробуту та задоволення потреб суспільства як загалом, так і окремого громадянина. Під суспільно-політичними інститутами мається на увазі сукупність суб'єктів, які беруть участь у здійсненні соціальної політики.

Отже, соціальна політика має більш широке спрямування на розвиток всієї соціальної сфери, порівняно із сімейною політикою. У зв'язку з цим дуже часто сімейна політика і розглядається в дослідженнях як самостійний напрям соціальної політики.

Спільне поле у сімейної і демографічної політики пов'язане з тим, що процес відтворення населення, а точніше, народжуваність, яка регулюється демографічною політикою, є однією з найважливіших функцій сім'ї. Однак репродуктивна функція – не єдина, а лише одна з основних функцій сім'ї, і поряд з нею, сім'ї властиві інші – виховна, житлово-побутова, комунікативна тощо.

Дослідник А. Тиндік застерігає щодо точного вживання термінів «сімейна політика» і «демографічна політика» наступне: демографічна політика визначається на основі її цільових функцій (регулювання процесів відтворення населення або

підвищення народжуваності до певного рівня) і спрямована на населення як на об'єкт в цілому. Але оперування поняттям «демографічна політика» може призвести до некоректного трактування конкретних заходів. Наприклад, визначивши докази їх неефективності з точки зору основної мети (підвищення народжуваності), ми ризикуємо втратити значні позитивні зовнішні ефекти (зниження бідності сімей з дітьми) і зробити висновки про їх доцільність. З цієї точки зору поняття «сімейна політика» більш нейтральне. Об'єктом сімейної політики є сім'я і в її функції входить як соціальний захист сімей і зниження соціальних ризиків, так і збільшення числа дітей в сім'ях (за рахунок надання можливості мати бажану кількість дітей) [3, с. 157-158].

Щодо історичних аспектів визначення цього поняття, то слід зауважити наступне. Одними з перших здійснили аналіз сімейної політики зарубіжні дослідники Ш. Камерман і А. Кон. В 1978 р. у праці під їх редагуванням «Сімейна політика: уряд і сім'ї у чотирнадцяти країнах» було здійснене розмежування між країнами з відкритою (explicit) та неявною (implicit) сімейною політикою [4]. Відкрита політика означає, що в державі є затверджена, легітимна, інституалізована концепція; сім'я є суб'єктом політичних дебатів, і завдання політики щодо сім'ї чітко встановлені. Неявні або приховані політики не мають таких характеристик, хоча країни цієї групи можуть мати високо розвинуті політики, пов'язані з впливом на сім'ю, незважаючи на інші оголошені цілі і відсутність явної спрямованості на сім'ю. Різниця не завжди очевидна, оскільки концепції змінюються залежно від політичних акторів та з плином часу.

Разом з тим, сьогодні державна сімейна політика є невід'ємним компонентом державної політики будь-якої країни і розглядається світовим співтовариством як могутній засіб впливу на розвиток інституту сім'ї.

В науковій дискусії думки щодо концептуальних засад державної сімейної політики зумовлені в першу чергу двома парадигмами стосовно сучасного розвитку сім'ї: кризовою і трансформаційною. В основі трансформаційної, яку інколи називають «модернізації сім'ї», лежить визнання пріоритету інтересів індивіда над інтересами сім'ї та суспільства. Такі явища, які об'єктивно спостерігаються в сучасному соціумі, як перехід від патріархальної сім'ї до егалітарної, де всі чоловіки та жінки мають рівні права, зміну ставлення у суспільстві до шлюбу, сім'ї, народження дітей, загальну девальвацію традиційних сімейних цінностей, оцінюються як позитивні і пов'язані із загальною трансформацією сімейних відносин.

Ці ж самі явища в руслі кризової концепції оцінюються негативно. Так, А. Антонов, стверджує: «Сімейна політика – це діяльність держави, політичних партій, громадських організацій, груп інтересів тощо, спрямована на відродження сім'ї, сімейного способу життя, втраченого на тривалому історичному шляху фамілістичної культури суспільства, повернення сім'ї органічно притаманних їй соціальних функцій, спрямована на укріплення сім'ї як соціального інституту... сімейна політика – це політика, орієнтована на зміну устрою сучасної цивілізації, за своєю суттю ворожої до сім'ї,

несприйнятливою до її проблем та хвороб» [5, с. 246]. Цей підхід виходить з необхідності перебудови держави і всіх соціальних інститутів в інтересах традиційної повної багатодітної сім'ї, укріплення і розвитку сімейного способу життя, забезпечення пріоритету інтересів сім'ї.

Ставлення до процесу розвитку інституту сім'ї, оцінювання його, прямо впливає і є визначальним щодо розуміння сутності, змісту, практичного наповнення відповідної державної сімейної політики: або підтримка егалітарних відносин, прийняття всіх змін у цій сфері як позитивних, або – забезпечення пріоритету інтересів сім'ї як цілісності, укріплення сімейного способу життя, піднесення ролі та значення традиційних сімейних цінностей.

Мету державної сімейної політики можна визначити як розвиток сімейних відносин, створення сприятливих умов для виконання сім'єю своїх функцій.

На сучасному етапі демографічну ситуацію та стан інституту сім'ї у Європейському Союзі характеризують такі тенденції: низькі показники народжуваності; збільшення віку дітонародження; збільшення числа позашлюбних народжень; поширення добровільної бездітності; збільшення числа розлучень і зменшення кількості офіційних шлюбів; поширення числа незареєстрованих шлюбів; зменшення розміру домогосподарств; поширення позашлюбних відносин та одинокого (незаміжного) батьківства; загальне постаріння населення; зростання ролі імміграції як основного джерела поповнення населення. Ці тенденції свідчать про депопуляційний процес, демографічну кризу та кризу інституту сім'ї. Елементи кризи взаємопов'язані і взаємообумовлені, що пояснюється закономірностями перебігу демографічних процесів.

Тенденції демографічного процесу за своєю суттю є складовими демографічної кризи – депопуляції, адже перетворюються на загрозу самого існування європейських націй. Тому цілком закономірними є значна увага та занепокоєність, якими користується ця проблема з боку громадськості, влади та науковців.

Так, відомий німецький економіст Ганс-Вернер Сінн, президент Ifo Institute for Economic Research, зауважує: «Наразі немає нічого більш важливого для майбутнього Європи, ніж питання, чи буде здатний континент вирішити демографічну кризу і якщо так, то як? Якщо ми не знайдемо адекватне рішення, Європа не буде мати майбутнього, і спроможність вирішувати всі інші проблеми не буде мати великого значення» [6, с. 1]. Інші експерти зазначають: найскладніше завдання яке загрожує Європейській платоспроможності, це демографічна та титульна криза, і масштаб та терміновість проблеми недостатньо усвідомлюються [14]; «Європа потрапила у крижану пастку демографічної зими» [17; 13].

Усі складові демографічного процесу породжують широке коло проблем для життєдіяльності європейських суспільств і, відповідно, для формування адекватної політики. Тому особливого значення на сучасному етапі набуває, по-перше, аналіз причин, а по-друге, – наслідків кризових явищ для європейських суспільств.

Так, однією з причин падіння народжуваності є добровільна бездітність. Поширення набула

привабливість «DINK-сім'ї» («double income, no kids» – подвійний дохід, ніяких дітей). Такі ідеї все більш популярні серед молодих пар, які вважають, що життя краще з подвійним доходом і без дітей, ніж з одним доходом та трьома дітьми. Однак, коли DINK-генерація постаріє, марно буде сподіватися наслідувати стиль життя їх батьків-пенсіонерів, тому що буде дуже мало тих, хто б фінансував їх пенсії [6, с. 1-2].

Часто висловлюється думка, що проблема депопуляції буде вирішена через імміграцію. Однак імміграція породжує нові проблеми для європейських суспільств, одна з яких – недостатній ступінь інтеграції іммігрантів у європейські суспільства, зберігання їх національних, традиційних інститутів.

Як зазначає М. Олсон, демографічна криза, криза сім'ї у «корінного» населення Франції і Німеччини, наприклад, знижує і без цього слабкі через інші причини стимули мігрантів з відсталих країн приймати ті інститути, завдяки яким «Захід став багатим», криза сім'ї на Заході є для них повсякденним, побутовим доказом вищості традиційних для них інститутів [14, с. 7].

Одним із дуже суспільно небезпечних наслідків низької народжуваності, поряд зі зменшенням населення в цілому, є зменшення кількості дітей і молоді, що призводить до збільшення відносної частки осіб похилого віку, тобто загального постаріння населення. Поглиблює цей процес зростання середньої тривалості життя, зниження показників смертності («падаюча смертність»), що теж веде до збільшення кількості осіб похилого віку.

Постаріння населення породжує цілу низку проблем для суспільства, передусім соціально-економічних. З економічної точки зору, зростання частки пенсіонерів зумовлює збільшення пенсійних виплат, витрат на соціальне обслуговування, охорону здоров'я, необхідність розширення геронтологічних установ, відповідної мережі соціальних послуг з організації догляду.

З соціальної точки зору, складною є інтеграція осіб похилого віку в суспільство, яка, з одного боку, вимагає забезпечення їх зайнятості, а з іншого – вирішення соціально-психологічних проблем – боротьби із самотністю та зберігання активної життєвої позиції («active ageing»).

Усе це зумовлює посилення фінансового тиску на працездатне населення, від якого безпосередньо залежать внески у пенсійні фонди і за рахунок якого, фактично, буде забезпечуватись зайнятість осіб похилого віку. Кількість працюючих зменшується: кожне наступне покоління європейців менше, ніж попереднє. На противагу, кількість осіб похилого віку досить значна, адже в цю категорію переходить покоління «бебі-бумерів» («baby-boomers»), що народилось в часи повоєнного сплеску народжуваності у 1946-1957 рр.

Зменшення розміру домогосподарств, у свою чергу, теж поглиблює цю проблему. Частка літніх людей, що проживають разом зі своєю сім'єю, невпинно скорочується. Це означає, що по-перше, старі члени родини, як правило, не проживають разом зі своїми дітьми та онуками, і, по-друге, молоді члени сім'ї все менше готові брати на себе обов'язки по

догляду за своїми родичами. Отже, сім'я, як соціальний інститут, відокремлена, роз'єднана по поколінням і не в змозі забезпечити догляду за своїми старими членами.

Ця тенденція відокремлення членів родини дуже несприятлива саме для людей похилого віку. Як зазначає К. Брукс, бідність похилого віку («old age poverty») є явищем, що формується у Західному світі, особливо для жінок, які живуть довше і зазвичай мають менший обсяг пенсійних виплат, ніж чоловіки [7].

Усе зазначене вище, разом із стрімким зростанням кількості позашлюбних народжень, змінами співвідношення шлюбів та розлучень на користь останніх, свідчить про кризу інституту сім'ї в цілому.

Щодо причин демографічної кризи, то сьогодні і в офіційних документах Європейської комісії визнається, що вони – ціннісні: «зміни у системі цінностей роблять внесок у пониження показників фертильності та збільшення числа бездітних пар» [8, с. 73]. Ці зміни означають перемену ставлення у суспільстві до шлюбу, сім'ї, народження дітей, загальну девальвацію сімейних цінностей. Сімейні традиційні цінності, які виражаються в цілісності повної сім'ї з обома батьками – чоловіком та жінкою, народженні дітей, міцних зв'язках між поколіннями, поступаються цінностям протилежним, серед яких має місце індивідуалізм, емансипація особистості від сім'ї, ідеалізація комфорту та споживання, відмова від альтруїзму.

Усе це зумовлює кризу інституту сім'ї, що характеризується роз'єднанням генерацій, нуклеаризацією сім'ї, поширенням бездітності, самотнього життя, монобатьківства та іншими тенденціями.

Ціннісні причини кризи зумовлюють низьку ефективність соціально-економічних методів її вирішення, зокрема тих, що прямо впливають на народжуваність.

Ці методи в країнах ЄС досить різноманітні і пов'язані передусім з матеріальною підтримкою сімей, наданням послуг, законодавчим гарантуванням зайнятості батькам, що мають дітей. Вони включають: періодичні виплати на дитину певного віку, одноразові фіксовані виплати при народженні дитини, податкові пільги, пільгове кредитування, відпустка по догляду за дитиною, послуги дошкільних закладів, гнучкі форми зайнятості, пільгове медичне обслуговування, мережа послуг по догляду за дітьми тощо.

Незважаючи на різноманітність методів, існують сумніви щодо їх ефективності, що підтверджується результатами багатьох досліджень. Так, наприклад, аналіз даних по 16 країнам ОЕСД за 20-річний період, що розглядав всі форми підтримки сімей з дітьми, свідчить про те, що для країн з аномально низькою народжуваністю (TFR =1,3 і нижче) немає нічого неможливого в тому, щоб підняти її до TFR =1,5, в той час як досягнути рівня простого відтворення населення практично неможливо [3, с. 167].

Дослідження єдині в тому, що позитивний ефект досягається, але дуже в невіршальній мірі, так, що дуже часто не може навіть досягнути рівня простого відтворення населення.

Треба зауважити, що довгий час проблемам низької народжуваності не приділялось належної

уваги. Як зауважує П. Макдональд, довгий час, в 1970-ті, 1980-ті рр. в Європі вважалось, що проблема вирішуватиметься сама по собі, з компенсацією ефекту відкладеної народжуваності [9, с. 487]. До того ж, заходи щодо стимулювання народжуваності асоціювались з фашизмом та евгенікою [10, с. 199]. Тим часом, надзвичайно низька народжуваність протягом більш ніж 20 років нанесла суттєву шкоду віковій структурі багатьох країн ЄС.

Демографічний дисбаланс зумовлює зміни у ставленні до політики, спрямованої на підвищення народжуваності. Так, у світлі значного спаду коефіцієнтів народжуваності все більше держав переглядають свої позиції. Як показала система моніторингу ООН по урядовим поглядам та заходам по відношенню до народонаселення за період з 1996 до 2003 р., частка європейських держав, які визнають рівні народжуваності занадто низькими, зросла на 1/3, а кількість держав, що визнає коефіцієнт зростання населення в країні занадто низьким, майже подвоїлось. Відповідно, доля держав, що заявили про введення політики підвищення рівня народжуваності та коефіцієнтів народонаселення, збільшилась на 25 країн, що означає – більш ніж на 50 % [3, с. 6-7].

На офіційному рівні відбувається поступове усвідомлення цінності інституту сім'ї, що відображається в документах. Так, в ухваленій у 2010 р. Резолюції Ради Європи «Внесок у єдність сім'ї як фактор розвитку під час кризи» [11] зазначається, що «Парламентська Асамблея визнає вплив, що репрезентує сім'я перед життєвими проблемами та враховує те, що сім'я є фундаментальною складовою допомоги в економічному відновленні, особливо в часи негараздів та перемін». У рекомендаціях Парламентської Асамблеї закликаються країни-члени ЄС «підтримувати регіональні та локальні курси укріплювати суспільні послуги з метою створення суспільства, дійсно дружнього до сім'ї та розвивати міжпоколінні відносини в сім'ях».

Однак у формуванні сімейної політики є певне концептуальне протиріччя, яке полягає в наступному. З одного боку, у світлі демографічної кризи все більше визнається необхідність пронаталістських заходів, спрямованих на підвищення народжуваності. Однак, така стратегія, а також пов'язана з нею підтримка сімейних цінностей, фактично є несумісними із гендерною політикою Європейського Союзу. Так, радник Фонду народонаселення ООН Н. Ботев констатує: «висуваються заперечення, що пронаталістські заходи можуть встати на шляху вже досягнутих завоювань у сфері гендерної рівності, оскільки зростання фертильності може заважати можливостям отримання освіти і кар'єрному зростанню жінок і обмежити їх традиційною сімейною роллю» [12, с. 6-7]. Іншими словами, завоювання гендерної політики – активна участь жінок у суспільно-політичному житті, рівність прав жінок і чоловіків тощо, є несумісними із проголошенням мети підвищення народжуваності, що, у свою чергу, передбачає повернення до традиційних норм і відмову від перерахованих тенденцій і принципів переоцінку соціальних пріоритетів.

Висновки. 1. Державна сімейна політика має свій особливий предмет впливу – сім'я і сімейні

відносини, який є специфічним, конкретним і таким, що вирізняється від інших напрямів державної політики. Відповідно, є свої завдання і мета, яку можна сформулювати як розвиток, укріплення інституту сім'ї, створення сприятливих умов з боку держави для виконання сім'єю своїх функцій. Важливе методологічне значення має розрізнення понять, специфіки і об'єкту впливу сімейної, соціальної, демографічної політики, а з іншого боку – взаємозв'язки різних галузей державної політики.

2. Тенденції розвитку інституту сім'ї в Європейському Союзі свідчать про депопуляційний процес, демографічну кризу та кризу інституту сім'ї. Елементи кризи взаємопов'язані і взаємозумовлені, що пояснюється закономірностями перебігу демографічних процесів. Такі тенденції впливають на всі сторони життєдіяльності суспільства, є загрозливими з соціально-економічної точки зору і навіть для самого існування європейських націй. Один із шляхів вирішення кризи полягає у формуванні ефективної сімейної політики, яка б значною мірою була зумовлена демографічними факторами, спрямована на подолання кризових явищ і розвиток інституту сім'ї.

3. На практичному рівні формування сімейної політики у ЄС пов'язується значною мірою зі збільшенням витрат на соціальну сферу в цілому, розширення послуг для сімей з дітьми та збільшенні виплат, гарантування зайнятості батькам тощо. Однак результати наукових досліджень західних науковців демонструють недостатню ефективність вказаних заходів. Це означає, що виключно соціально-економічні заходи не можуть вирішити всіх проблем у досліджуваній сфері. Зважаючи на ціннісне підґрунтя кризи інституту сім'ї, корені вирішення проблем слід шукати не тільки в економічних засадах матеріальної підтримки сімей, але й духовно-ціннісних.

4. На концептуальному рівні зміни у формуванні сімейної політики виявляються у закріпленні пріоритету сім'ї, сімейних цінностей у нормативних документах Євросоюзу, а також зростанні підтримки пронаталістських заходів на офіційному рівні. Фактично, цьому могла б відповідати політика, спрямована на розвиток традиційних сімейних цінностей, однак, її реалізації суперечить пріоритетність гендерної політики. Це означає, що на сьогодні, в довгостроковій перспективі, проблема ще не знайшла свого рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 4 : Галузеве управління / наук.-ред. колегія : М. М. Іжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) та ін. – 2011. – 648 с.
2. Демографический понятийный словарь / Под ред. проф. Л. Л. Рыбаковского. – М. : ЦСП, 2003. – 352 с.
3. Тындик А. О. Обзор современных мер семейной политики в странах с низкой рождаемостью / А. О. Тындик // *Spero*. – 2010. – № 12. – С. 157–176.
4. Kamerman Sheila B., Kahn Alfred J. Family Policy: Government and Families in Fourteen Countries. – New York : Columbia University Press, 1978. – 252 p.
5. Антонов А. И. Социология семьи / А. И. Антонов, В. М. Медков. – М. : Изд-во МГУ ; Изд-во Международного университета бизнеса и управления. – 304 с.
6. Sinn H.-W. Europe's Demographic Deficit: A Plea for Child Pension System. Institute for Economic Research at the University of Munich, Timbergen Lectures, Amsterdam, 22 October 2004. – 46 p.
7. Brooks K. Europe's bigger crisis waiting to happen / K. Brooks // Reuters, July 4, 2011.
8. Demography report 2010: Older, more numerous and diverse Europeans : European Commission, Eurostat, Commission staff working document, Luxembourg, 2011.
9. McDonald P. Low Fertility and the State: The Efficacy of Policy / P. McDonald // *Population and Development Review*. Vol. 32, 3 (Sep. 2006). – P. 485–510.
10. Lutz W., Brian C. O'Neill, Scherbov S. Europe's Population at a Turning Point // *Science, New Series*, Vol. 299, 5615 (Mar., 28, 2003). – P. 1991–1992.
11. Investing in Family Cohesion as a Development Factor in Times of Crisis: Report, 19 Jan. 2010. Doc. 12103. Parliamentary Assembly. Council of Europe
12. Ботев Н. Европа в ловушке низкой рождаемости? / Н. Ботев // *Entre Nous*. Европейский журнал. Низкая рождаемость – будущее Европы? – № 63. – 2006. – С. 4–8.
13. Zivkovic M. The Answer to Europe's Population Crisis / M. Zivkovic // *Population Research Institute*. V. 14, 4, July/August [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pop.org/content/answer-to-europes-population-crisis-1636>.
14. Кризис института семьи в постиндустриальном обществе: анализ причин и возможности преодоления / [Яновский К. и др.] . – М. : ИЭПП, 2007. – 243 с.
15. Kalwij A. The Impact of Family Policy Expenditures on Fertility in Western Europe. «Netspar» Discussion Paper 01/2009. – 007. – 36 p.
16. Bloom D. E., Canning D. Европа перед угрозой спада народонаселения // *Entre Nous*. Европейский журнал. Низкая рождаемость – будущее Европы? – № 63. – 2006. – С. 14–15.
17. The Unexpected Solution to Europe's Demographic Crisis – Promoting Life and Family // *Family Restoration*. 12.06.2011.

ANNOTATION

The aim, tasks and content of public family policy in whole are defined by its outlook bases – conception. Exactly from conceptual, ideological understanding family policy depends practical content its trends, tasks, principles and fullness of normative acts, program documents, character of public agency activities in an appropriate sphere. Family policy as well as another policy always based on defined outlook foundations. Even if they aren't defined in preamble or another part of document, they always will look through contents of corresponding laws and normative acts, and also in practical consequences.

State family policy can be defined as purposeful activity directed to development of marriage and family relation, making conditions for full and successful realization family's main functions, satisfaction of family needs and interests.

Concrete actions of family policy are defined in frameworks of strategic trends taking into account economic, organizational, and other possibilities of realization.

Family policy intersects and has many common features with other public policies. In the first place this refers to social policy, which can be defined as system of actions of social and political institutes, oriented on ensuring optimum development of social sphere, welfare and satisfaction of needs of a society in general as well as single citizen. Social and political institutes are set of subjects which take part in realization of social policy.

Thus, social policy has more wide directivity on development all social sphere as compared with family policy. In this connection very often family policy is considered as independent course of social policy.

Common sphere in family and demographic policy tied with process of reproduction of population and especially fertility which is regulated demographic policy, is one of the most important family function. But reproductive function is not only the single, but also one of principal family functions, and there are other – educational, upbringing, communication etc.

All the same time public family policy is essential component of public policy of any state and is considered as a powerful instrument on the development of family institute.

In scientific discussion concerning conceptual bases of public family policy thoughts are stipulated two paradigms, crisis and transform.

The transform paradigm which sometimes called «modernization of family» lie acceptance of priority individualistic interests on interests of a family and a society. Such effects as change attitude to marriage, family, child birth, common devaluation of traditional family values etc. are estimated as positive and tied with transformation of family relations in frameworks of this concept.

State of a family and fertility in the European Union is characterized by such tendencies: low and lowest-low fertility rates; postponement of childbearing to a later age; a rise in birth outside marriage and lone parents; dissemination of free-will childlessness; decreasing of the number of marriages and increasing of the number of divorces; widening of cohabitation, non-marital relationships; the decline in average family and household size, increase the proportion of single-person households; population ageing; considerable increase of migration contribution to population growth. These features points to depopulation process, demographic crisis and crisis of family institute. The elements of crisis are interconnected, because of objective laws of demographic processes passing.

Indicated tendencies affect all spheres of society, and are threatening from socio-economic point of view and even for the very existence of European nations. One of the methods of coping with crisis is forming of effective family policy which would determined demographic factors and aimed to overcoming negative phenomena and strengthening of traditional family. The important condition of success such policy is consciousness proved causes of crisis, which connected with devaluation of traditional family values which climb down to the other living priorities, what made conditional upon a series of psychological and socio-economic factors.

On the practical level the impact of public policies on the trends of a family and fertility appears in the raise of expenses on social sphere in a whole, and particularly in enlargement service for families with children, different kinds of payments, and guarantees of employment to parents etc. However, the results of research show that effectiveness of such methods stay insufficient. This means that only socio-economic actions can't decide all problems in this sphere. Roots of solution are also mainly in moral and value aspects.

On the conceptual level the impact of demographic factors on public policies manifest in assigning of family priorities in European Union normative documents and also rise in support of prenatal actions on official level. In fact, policy aimed to development of traditional family values could correspond to this, but its realization is in conflict with gender policy now.

Рецензенти: Багмет М. О., д.і.н., професор;
Сорока С. В., д.держ.упр., доцент.

© Дерєга В. В., 2014

Дата надходження статті до редколегії 28.10.2013 р.

ДЕРЕГА Віра Володимирівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри державної політики та менеджменту Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Коло наукових інтересів: формуванням соціальної та сімейної державної політики в країнах Європейського Союзу.